

Богдан Валентина Іванівна

<https://urok.osvita.ua/materials/mova/metodicna-rozrobka-skladni-vipadki-pravopisu-sliv-zi-sprosennam-u-grupah-prigolosnih-cerguvanna-golosnih-ta-prigolosnih-zvukiv/>

Розробка заняття "Складні випадки правопису слів зі спрощенням у групах приголосних, чергування голосних та приголосних звуків"

План-конспект заняття на заявлену тему, мета якого – систематизувати знання про спрощення в групах приголосних, чергування голосних і приголосних, закріпити знання про основні орфограми, навчити студентів редагувати текст та знаходити визначені чергування; розвивати усне і писемне мовлення, логічне мислення студентів; виховувати естетичні смаки, інтерес до творчості видатної української художниці – Катерини Білокур.

ТЕМА: Складні випадки правопису слів зі спрощенням у групах приголосних, чергування голосних та приголосних звуків

МЕТА: Систематизувати знання про спрощення в групах приголосних, чергування голосних і приголосних, закріпити знання про основні орфограми, навчити студентів редагувати текст та знаходити вивчені чергування; розвивати усне і писемне мовлення, логічне мислення студентів; виховувати естетичні смаки, інтерес до творчості К.Білокур.

Вид заняття: практичне заняття з використанням інтерактивних методів навчання

Обладнання: підручники, мультимедійна презентація

Методи, прийоми і форми роботи: слово викладача, бесіда; мовне дослідження, творче конструювання, словникова робота, ігрові моменти, вправа «Мікрофон», пошукове редагування, розв'язування задачі з ключем.

Міжпредметні зв'язки: література (читання поезії), живопис (образотворче мистецтво), математика, культурологія.

Література:

Обов'язкова:

Ющук І.П. Практикум з правопису української мови. 1997.

Пазяк О.М., Українська мова і культура мовлення.-К., 1995

Український правопис.-К., 1994.

Додаткова:

ХІД ЗАНЯТТЯ

1 Організаційна частина заняття

Привітання студентів. Перекличка.

Ознайомлення студентів з темою та навчальними цілями заняття

СЛАЙД 1Сьогодні ми пригадаємо складні випадки правопису слів зі спрощенням у групах приголосних, а також чергування голосних і приголосних звуків.

СЛАЙД 2Одночасно познайомимося з ім'ям Катерини Білокур, самобутньої художниці з народу, яка зображувала на своїх картинах нев'янучу красу та багатство української природи, щедрю родючість її земель. Вона назавжди увійшла в історію українського народного мистецтва. Її твори заворожують глядача щедрістю барв, заволікають радісним сприйняттям світу.

Протягом заняття на слайдах будуть з'являтися картини цієї талановитої художниці.

2 Мотивація навчання (з'ясовуємо необхідність вивченої теми)

3. **Викладення та вивчення нового матеріалу** (зміст позначених питань подається у вправах, які студенти мають виконувати)

- Що називається чергуванням?
- Для чого вони потрібні в українській мові?
- Які чергування голосних вам відомі? Наведіть приклади

ВИСТУП СТУДЕНТІВ (підготований вдома)

Чергування – це постійні закономірні зміни звуків в тих самих частинах слів

СЛАЙД 3-4 *Складні випадки чергування голосних в українській мові*

Е — И — нуль звука (у небагатьох дієслівних коренях е, якщо далі з'являється суфікс А, чергується з И) Беру — вибираю — вибрати, вмерти-вмирати-вмру, здерти-здерати-драти, терти-стирати-тру

О — А(у кількох дієслівних коренях О перед наступним складом із суфіксом А або УВА чергується з А) Ломити — зламати, допомогти — допомагати, схопити-хапати, могли-допомагати

О (Е) — І (у закритому складі- і, у відкритому – о(е)) Загону — загін, село — сіл, каменя — камінь

Е — О (після шиплячих та й) Вечеря — звечора, шести — шостий, жениги — жонатий, боєць — бойовий, копійка — копійок

СЛАЙД 5 МОВНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ (1 студент виконує біля дошки)

До виділених слів дібрати такі споріднені, щоб у них відбувалися чергування голосних і записати пари слів.

Катерина Білокур як художниця **могла** б органічно існувати зі **своїми** картинами у будь-яку епоху. Ніколи не **ходила** до **школи**, ніде не вчилася малярству. В загубленому серед левад **селі** Богданівці **вона** **провела** усе життя, свідомо витративши його на те, щоб її, **сільську жінку**-самоучку, просто визнали за художницю.

Могла – міг, своїми – свій, ходила – хід, школи – шкіл, село – сіл, вона – він, провела – провів, сільську – село, жінку – жонатий - жениги.

СЛАЙД 6

Що вам відомо про чергування приголосних?

ВИСТУПИ СТУДЕНТІВ (підготований вдома)

г – з – ж: нога – нозі – ніженька;

к – ц – ч: рука – руці – рученька;

х – с – ш: вухо – у вусі – вушко;

д – дж: садити - саджу;

зд – ждж: їздити – їжджу;

т – ч: платити – плачу;

ст – щ: захистити – захищений;

д – ж: уродити – урожай;

д – ст: ненавидіти – ненависть;

т – ст: цвіт – цвісти;

б – бл: губити – гублю;

п – пл: ліпити – ліплю;

в – вл: ловити – ловлю;

м – мл: ломити – ломлю;

ф – фл: графити – графлю.

СЛАЙД 7 Заміни приголосних при додаванні суфіксів -ськ-, -ств- (Розповідь викладача)

При творенні слів за допомогою суфіксів -ськ-, -ств- приголосні на стику твірної основи й суфікса можуть зазнавати різних змін:

- г, з, ж + с = з: Кривий Ріг – криворізький, Кавказ – кавказький, Париж – паризький;

- к, ц, ч + с = ц: козак – козацький, купець – купецтво, ткач – ткацтво;

- х, с, ш + с = с: чех – чеський, Одеса – одеський, товариш – товариство.

Винятки: баски – баскський, тюрки – тюркський, Мекка – меккський, казах – казахський, Ла-Манш – ла-маншський, Дамаск - дамаський.

Якщо твірна основа закінчується на Д або Т, то у вимові відбуваються зміни, які, проте, на письмі не позначаються: солдат – солдатський, люди – людство.

Якщо в кінці твірної основи після приголосного стоїть суфікс -к-, то при творенні прикметника на -ськ(ий) цей суфікс випадає: Каховка – каховський.

РОБОТА З ПІДРУЧНИКОМ (с. 93). Ознайомлення із таблицею «Зміни приголосних» при творенні нових слів за допомогою суфіксів.

СЛАЙД 8 Творче конструювання (1 студент виконує біля дошки)

► Утворити від поданих у дужках іменників прикметники й записати усі словосполучення. Скласти з ними 5 речень.

(Богданівка) художниця, (Париж) виставка, (село) повітря, (людина) творчість, (Волга) берег; (Сиваш) озеро; (казах) діти; (Кременчук) область; (Кавказ) довгожитель; (товариш) розмови; (Запоріжжя) степи.

Богданівська художниця, паризька виставка, сільське повітря, людська творчість, волзький берег, Сиваське озеро (озеро Сиваш), казахські діти, Кременчуцька область, кавказький довгожитель, товариські розмови, запорізькі степи.

Утворені від власних назв відносні прикметники на –ськ- пишуться з малої букви.

БЕСІДА

- Що називається спрощенням у групах приголосних?
- Назвіть найвідоміші групи приголосних, у яких відбувається спрощення. Наведіть приклади.

ВИСТУПИ СТУДЕНТІВ (підготовлені вдома)

В українській мові відбувається спрощення груп приголосних, що сприяє поліпшенню її мелодійності.

СЛАЙД 9 1. У групах приголосних **-ждн-**, **-здн-**, **-стл-**, **-стн-** випадають **д** і **т**, які при зміні слова з'являються: *корисний* – *користь*, *чесний* – *честь*, *поїзний* – *поїзд*, *щасливий* – *щастя*, *якісний* – *якість*, *улесливий* – *лестоці*.

Виняток становлять слова: *зап'ястний*, *кістлявий*, *пестливий*, *хвастливий*, *хвастнути*, *хворостняк*, *шістнадцять*, в яких літера **т** зберігається.

Не відбувається спрощення у групі приголосних **-стн-**, в яких **т** зберігається, в прикметниках, утворених від іменників іншомовного походження з кінцевим **-ст** чи **-нт**: *аванпост* – *аванпостний*, *баласт* – *баластний*, *компост* – *компостний*, *контраст* – *контрастний*, *форпост* – *форпостний*; *студент* – *студентський*.

2. У групах приголосних **-зкн-**, **-скн-** випадає **к** при утворенні дієслів із суфіксом **-ну-**: *брязк* – *брязнути*, *блиск* – *блиснути*, *писк* – *писнути*, *плюск* – *плюснути*, *тріск* – *тріснути*.

Виняток: *випуск* – *випускний*, *виск* – *вискнути*, *риск* – *рискнути*.

СЛОВНИКОВА РОБОТА значення слова аванпостний, форпостний (передня варта охоронних частин; той, що попереду, має провідне значення), компост (органічне добриво), баласт (1. Гравій, щебінь тощо, насипані на земляне залізничне полотно. 2. Різноманітний вантаж, який поліпшує мореплавні якості корабля. 3. Вантаж для регулювання повітроплавних властивостей корабля. 4. перен. Непотрібна річ, зайвий вантаж.)

3. У групі приголосних **-слн-** випадає **л**: *масний* – *масло*, *умисний* – *мисль*, *ремісник* – *ремесло*.

(ЖДН) – (ЖН): *тиждень* – *тижня*; (ЗДН) – (ЗН): *проїзд* – *проїзний*;

(СТН) – (СН): *честь* – *чесний*; (СТЛ) – (СЛ): *щастя* – *щасливий*;

(СЛН) – (СН): *ремесло* – *ремісник*; (ЛНЦ) – (НЦ): *сонце*;

(СТКЛ) – (СКЛ): *скло*;

(РДЦ) – (РЦ): *сердечний* – *серце*;

(РНЧ) – (НЧ): *горно* – *гончар*;

(СТС'К) – (С'К): *місто* – *міський*;

- З якого предмета ви зазвичай розв'язуєте задачі? (з математики)
- Зараз спробуємо розв'язати задачу з української мови

СЛАЙД 10 Задача з ключем

Випишіть слова у дві колонки: у першу - відбувається спрощення, у другу - не відбувається.

Пристрас/ний, контраст/ний, хвас/нути, кількіс/ний, у доблес/ному, зап'яс/ний, знавіс/нілий, радіс/ний, у мас/ному.

1. Пристрасний, кількісний, у доблесному, знавіснілий, радісний, у масному;
2. Контрастний, хвастнути, зап'ясний.

Ключ. Підкресліть у кожному слові другу букву - прочитаєте словосполучення (рідна мова)

СЛАЙД 11 Гра «Знайди четверте зайве». Поясніть свій вибір.

1. Кістлявий, хвастливий, **обласний**, пестливий;
2. Корисний, **баластний**, масний, цілісний;
3. Форпостний, зап'ястний, **проїзний**, компостний;
4. Радісний, жалісний, проїзний, **аванпостний**;
5. **Студентський**, улесливий, стиснути, учасник.

СЛАЙД 12 ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ (у зошитах записати правильну відповідь)

1. Визначте, у якому рядку в усіх словах відбулося спрощення приголосних.

1. Форпостний, корисний, щасливий, улесливий, звісно.
2. Доблесний, усний, баластний, хвастливий, хворостняк.
3. Шістсот, провісник, вискнуту, свиснути, гуснути.
4. Безвиїзний, власний, злісний, кістлявий, тижневий.

5. Ненависний, якісний, цілісний, месник, очисний.

2. У якому рядку в усіх словах відбулося спрощення приголосних?

1. Ненависний, пестливий, хвастнути, свиснути, тижневий.
2. Власний, безвиїзний, злісний, гігантський, кістлявий.
3. Тріснути, масний, хворостняк, вискнуту, писнути.
4. Ремісник, зап'ястний, навмисне, провісник, шістнадцять.

5. Серце, шелеснути, гуснути, цілісний, радісний.

СЛАЙД 13 ГРА «ЖАРТІВЛИВА ТОРБИНКА»

(студенти по черзі витягують завдання)

1. З чого починається день? [д]
2. Вечір чим кінчається, а ранок починається? [р]
3. До якого імені потрібно додати одну літеру, щоб отримати крупу? (Анна - манна)
4. Як з буряка зробити бурю? (Буряк - буря)
5. Чого багато має болото, менше озеро, ще менше море, а зовсім не має річка? [о]
6. Яке слово об'єднує 33 букви? (Азбука)
7. Що мають дуб, бук, бузок, яблуня, груша, але не мають ні граб, ні ясен, ані клен, ані слива? [у]
8. Що треба зробити, щоб морський рак полетів? (Омар - комар)
9. Перетворіть рослину на комаху, що нагадує бджолу. (Хміль - джміль)
10. Слова, що різняться одним звуком глухим і дзвінким. Перше означає сильний дощ, друге – фруктове дерево. (Злива - слива)

СЛАЙД 14 Пошукове редагування. Прочитати текст, знайти пунктуаційні недоліки, а також орфографічні помилки. Запишіть правильно. (1 студент біля дошки)

1. Катерина Білокур прочитала про **миргородський** технікум художньої кераміки. Вона вирушила до **миргорода**, взявши із собою два малюнки, виконаних на папері. 2. У Богданівку **приїжджає** Володимир Хитько і кілька картин забирає із собою в Полтаву для організації персональної виставки К.Білокур. 3. Художниця пише квіти, бо **крашчого** за них немає нічого у світі. 4. Шість жоржин на картині "Колгоспне поле" Білокур писала три **тиждні**. 5. Твори Катерини Білокур регулярно **експонуюця** на виставках — у Полтаві, **Київі**, Москві, інших містах.

СЛАЙД 15-16 СЛОВО ВИКЛАДАЧА Три картини Білокур — "Цар-Колос", "Берізка" й "Колгоспне поле" — були включені до експозиції радянського мистецтва на Міжнародній виставці в Парижі в 1954 р. Там їх побачив Пабло Пікассо. Весь світ облетіли його слова: "Якби ми мали художницю такого рівня майстерності, то змусили б заговорити про неї цілий світ!" А Катерину Білокур назвав "геніальною".

ВИКЛАДАЧ. Не захоплюватись картинами К. Білокур неможливо, бо в них — неповторний, витворений чулим до краси серцем світ.

Поезія Д. Луценка

Для мене багато не треба,
Щоб ласку і добрість пізнати,
Лиш просвіток рідного неба
Та затишок теплої хати,
Для мене багато не треба,
Щоб серце забилося раптово.
Лиш латочку рідного неба,

Та матері лагідне слово...

Рідна земля, небо, квіти, природа живили творчість видатної художниці. Я бажаю і вам отримувати наснагу до творчості із джерел рідної землі.

СЛАЙД 17 **5 Рефлексія. Гра «Мікрофон»**

- Що нового ви дізнались на занятті?
- Чому навчились?
- Що сподобалось на занятті, а що – ні?
- Чи досягли ми поставленої мети?

6 Коментар відповідей студентів. Виставлення оцінок

СЛАЙД 18 Домашнє завдання: повторити прислівник